

Rzeczniczka Praw Dziecka

ul. Chocimska 6

00-791 Warszawa

telefon: (22) 583 66 00

Warszawa, dnia 20 lutego 2024 r.

Szanowna Pani Monika Horna - Cieślak,

Rzeczniczka Praw Dziecka,

Szanowna Rzeczniczko,

W imieniu zarządu i zespołu Green REV Institute oraz koalicji dla sprawiedliwej transformacji systemu żywności Future Food 4 Climate, chcielibyśmy przedstawić Pani Rzecznicze działania na rzecz prawa do roślinnych, wegańskich posiłków w placówkach oświatowych oraz zwrócić się z prośbą o spotkanie i wsparcie działań na rzecz zrównoważonego systemu żywności w szkołach i przedszkolach.

Dostęp do zrównoważonych, wegańskich posiłków oraz edukacja dot. żywności w kontekście kryzysu klimatycznego, bioróżnorodności, zdrowia publicznego, praw zwierząt i praw człowieka są fundamentem dla kształtowania szkół i przedszkoli, które są akceleratorami społeczeństwa obywatelskiego i demokracji. Szkoły budują przestrzeń dla przygotowania osób uczniowskich do współtworzenia, współkształtowania rzeczywistości i tworzą środowisko,

w którym młode osoby uczą się, realizują swoje pasje, zaangażowanie, nabywają kompetencje i wiedzę. Jednocześnie placówki oświatowe muszą stać na straży praw dziecka.

Nasze działania

Dlatego zajmujemy się zmianą systemową w obszarze placówek oświatowych i dążymy do zapewnienia zdrowego, w pełni roślinnego wyżywienia w szkołach:

1. Dążymy do zmiany Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach ¹, ponieważ wyraźnie zapisano w nim, że: “Środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w jednostkach systemu oświaty muszą spełniać odpowiednie wymagania dla danej grupy wiekowej, wynikające z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej. Środki spożywcze, (...), dobiera się w taki sposób, aby: posiłki (śniadanie, obiad, kolacja) zawierały produkty z następujących grup środków spożywczych: produkty zbożowe lub ziemniaki, warzywa lub owoce, mleko lub produkty mleczne, mięso, ryby, jaja, orzechy, nasiona roślin strączkowych i inne nasiona oraz tłuszcze; co najmniej raz w tygodniu była podawana porcja ryby.”

Taki zapis w ww. Rozporządzeniu ogranicza dostęp do diety w pełni roślinnej, a także powoduje, że placówki oświatowe nie mają możliwości organizacji dni z posiłkami w pełni roślinnymi. Przygotowałyśmy apel do Ministry Zdrowia, z prośbą o zmianę i aktualizację zapisów ww. Rozporządzenia tak, aby umożliwiała dostęp do w pełni roślinnych posiłków i nie ograniczała działań szkół w dążeniu do transformacji systemu żywności i wspierania przechodzenia do diet roślinnych, zgodnie z ambicjami unijnej

¹ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160001154>

strategii Od pola do stołu. Będziemy zaszczycone i wdzięczne za wsparcie naszego apelu oraz projektu zmian.

2. W 2023 r. z inicjatywy Rodziców dla Klimatu, przy współpracy z grupą Senatorek i Senatorów, w szczególności prof. Alicji Chybickiej powstał projekt ustawy: Senacki projekt ustawy o zmianie ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia, ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz ustawy – Prawo oświatowe (druk 912) ², w którym zaproponowałyśmy, między innymi:”Żłobek i klub dziecięcy zapewniają przebywającym w nim dzieciom wyżywienie zgodne z wymaganiami dla danej grupy wiekowej wynikającymi z aktualnych norm żywienia dla populacji polskiej, umożliwiając wybór rodzaju diety w zależności od potrzeb zdrowotnych dziecka, a także przewidują raz w tygodniu posiłki wyłącznie roślinne.”, “Szkoła podstawowa, z wyjątkiem szkoły podstawowej dla dorosłych, oraz szkoła artystyczna realizująca kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej, zapewnia uczniom jeden gorący posiłek w ciągu dnia, w tym raz w tygodniu jeden gorący posiłek wyłącznie roślinny, umożliwia wybór rodzaju diety w zależności od potrzeb zdrowotnych ucznia i stwarza możliwość spożycia posiłku w czasie pobytu w szkole.”. Obecnie prace nad projektem ustawy są kontynuowane w ramach Parlamentarnego Zespołu Rodzice dla Klimatu ³ w Sejmie. Projekt w 2023 r. był głośno dyskutowany w mediach, w szczególności ze względu na fakt, że ówczesna Ministra Klimatu i Środowiska w ramach konsultacji publicznych projektu, zwróciła uwagę na konieczność promocji dziczyzny w placówkach

² https://prod-zmp.s3.pl-waw.scw.cloud/uploads/statute/content_file/330/4d_senacki_druk_912.pdf?X-Amz-Expires=600&X-Amz-Date=20240124T092703Z&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=SCWNS07DYNDXX7TN9XNZ%2F20240124%2Fpl-waw%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=3b985d3a5dc1071461f3d7a58d67bb55c0212ee82ee313c6e6c233b2f9856fd4

³

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiv3ZaM3PWDaXVxSvEDHREoBasQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.sejm.gov.pl%2Fsejm10.nsf%2Fagent.xsp%3Fsymb01%3DZESPOL%26Zesp%3D971&usg=AOvVaw3hsi0QwmBrw2KO7e3xzgGF&opi=89978449>

oświatowych.⁴ Liczymy, że Sejm X kadencji oraz obecny rząd w sposób rzetelny i w oparciu o wiedzę naukową będą wspierać projekt.

3. W ramach działań na poziomie samorządów lokalnych radni w całej Polsce, we współpracy z Future Food 4 Climate, zwracali się z interpelacjami do władz samorządowych ws. dostępności do wegańskich, roślinnych posiłków oraz ws. konieczności opracowania i wdrożenia lokalnych polityk żywnościowych, które obejmowałyby szerokie działania: przeciwdziałanie marnowaniu żywności, działania na rzecz roślinnych zamówień publicznych, wyżywienie zbiorowe, promocję i edukację w ramach przechodzenia do diet roślinnych. Jedynym miastem w Polsce, które posiada projekt⁵ lokalnej polityki żywnościowej (konsultowany w 2022 r.) jest Miasto Stołeczne Warszawa. Prace nad stworzeniem polityk trwają we Wrocławiu oraz w Krakowie. Interpelacje złożyli: radna Miasta Poznania Dorota Bonk - Hammermeister⁶, radny Dzielnicy Białołęka Filip Pelc⁷, radni Katowic Patryk Białas⁸, Magdalena Wieczorek, Tomasz Maśnica, Andrzej Warmuz, radny Gdańska Łukasz Bejm⁹, radna Dzielnicy Ochota Sylwia Mróz oraz radna Anita Szymańska¹⁰, radny Suwałk Wojciech Pająk¹¹, radny Krakowa Łukasz Gibała¹², radna Wrocławia (obecnie Posłanka na Sejm

⁴ <https://oko.press/dieta-roslinna-po-polsku-wiceministra-klimatu-chce-serwowac-w-szkolach-dania-z-dziczyny>

⁵ <https://um.warszawa.pl/waw/strategia/polityka-zywnosciowa-przebieg-prac>

⁶ <https://futurefood4climate.eu/stanowiska/interpelacja-poznan-roslinne-posilki/>

⁷ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/09/21781pelc.pdf>

⁸ <https://futurefood4climate.eu/stanowiska/page/14/>

⁹ https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/05/4403581_wniosek.pdf

¹⁰ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/07/1069-Ochota.pdf>

¹¹ https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/12/interpelacja_nr_321_2023_radnego_wojciecha_pajaka_z_dnia_27_wrzesnia_2023_r.pdf

¹² <https://futurefood4climate.eu/stanowiska/page/14/>

X kadencji) Jolanta Niezgodzka¹³, radna Cieszyna Joanna Wowrzeczka¹⁴, radna Ostródy Agnieszka Karłowicz¹⁵, radny Kielc Michał Braun¹⁶ (także ws. monitorowania marnowania żywności przez Miasto¹⁷), radna Gorzowa Wielkopolskiego Marta Bejnar-Bejnarowicz¹⁸, radni Torunia Margareta Skerska-Roman, Bartosz Szymanski¹⁹. Wniosek dot. dostępu do wegańskich posiłków był omawiany w ramach Komisji Oświaty i Wychowania w Poznaniu²⁰ (wsparty przez radne Martę Mazurek oraz Hanę Owsianą). W większości przypadków władze samorządów wskazywały na odpowiedzialność i rolę szkół i placówek, jednak działania radnych budowały debatę publiczną i poparcie dla transformacji systemu żywności i działań na poziomie lokalnym. W ramach działań na poziomie lokalnym osoby reprezentujące organizacje partnerskie Future Food 4 Climate występowały z petycjami obywatelskimi do władz lokalnych (złożono ok. 20 petycji²¹).

4. W 2023 r. miałyśmy okazję przedstawić postulaty dot. prawa do roślinnych posiłków Rzecznikowi Praw Obywatelskich, w ramach spotkania z Zastępcą Rzecznika dr. Valerim Vachevem²². Kolejne spotkanie z Biurem Rzecznika w tej sprawie odbędzie się

¹³ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/02/WPP-DSP.0003.1.2023-1.pdf>

¹⁴ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/11/Interpelacja-Roslinne-posilki-Radna-Joanna-Wowrzeczka.pdf>

¹⁵ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/10/Interpelacja-BOR.0003.53.2022.pdf>

¹⁶ <https://futurefood4climate.eu/stanowiska/page/7/>

¹⁷ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/03/20230224145723368-1.pdf>

¹⁸ https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/11/45374_Interpelacja_nr_119.pdf

¹⁹ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/11/Margareta-Skerska-Roman-Bartosz-Szymanski.pdf>

²⁰ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/05/Roslinne-posilki-w-placowkach-oswiatowych-2.pdf>

²¹ Przykładowa petycja Szczecin: <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/01/petycja-obywatelska-Szczecin.pdf>

²² <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/spotkanie-zrpo-nasz-rzecznik-srodowisko-klimat>

dzisiaj, 20 lutego br. i zostanie poprzedzone przekazaniem do Biura Rzecznika naszego reportażu, który w sposób kompleksowy pokazuje głosy środowiska naukowego, osób aktywistycznych, rodziców, osób eksperckich w obszarze zdrowia, bioróżnorodności oraz osób decyzyjnych dot. prawa do roślinnych posiłków oraz konieczności i korzyści przechodzenia do diet roślinnych ([Katastrofa na talerzu, produkcja Green REV Institute, 2023 r.](#)).

W ramach naszych działań prowadziliśmy działania edukacyjne w ramach Green Advocacy Academy ²³, budowałyśmy debatę w mediach lokalnych i ogólnokrajowych, kontaktowałyśmy się z osobami decyzyjnymi i eksperckimi.

Prawo do roślinnych posiłków a prawa dziecka

Chcemy zwrócić uwagę Pani Rzeczniczki na kluczowe zagadnienia związane z zapewnieniem prawa do wegańskich posiłków w placówkach oświatowych oraz wprowadzeniem działań na rzecz sprawiedliwej transformacji systemu żywnościowego w placówkach.

Prawa osobiste: prawo do wyrażania własnych poglądów, prawo do własnego zdania

Osoby młode coraz częściej wybierają dietę roślinną. Potwierdza to badanie Atlas Mięsa z 2022 r. ²⁴ : “Młode Polki i młodzi Polacy jedzą coraz mniej mięsa, częściej chcą też ograniczyć jego konsumpcję w przyszłości. Najsilniejszą motywacją do ograniczenia konsumpcji mięsa wśród młodych osób są względy humanitarne oraz klimatyczne.” Według badań NPD Group, 79 proc. populacji Gen Z wybiera bezmięсны dzień w tygodniu, a 65 proc. twierdzi, że chce stosować dietę bardziej roślinną ²⁵. Z badania Future Food 4 Climate (2022) ²⁶ wynika, że: “Ponad 15%

²³ <https://greenadvocacyacademy.eu/en/>

²⁴ <https://pl.boell.org/pl/2022/02/14/atlas-miesa-2022>

²⁵ <https://www.infor.pl/5701392.mlodzi-ograniczaja-spozywanie-miesa.html>

²⁶ <https://futurefood4climate.eu/biblioteka/dostepnosc-weganskich-posilkow-w-szkolach-badanie/>

(17,3%) badanych osób uczących się czuje się w szkole dyskryminowane z uwagi na swoją dietę.”

W kontekście motywacji osób młodych dla wyboru diety wegańskiej, warto zaznaczyć, że:

- a) “Ocena się, że w fermach przemysłowych hodowane jest ok. 94% zwierząt tzw. hodowlanych na świecie (zwierzęta lądowe i ryby łącz- nie). Szacuje się też, że na całym świecie hoduje się około 31 mld zwierząt lądowych i 38,8 do 215,9 mld ryb, przy czym ryby stanowią ok. 78% zwierząt tzw. hodowlanych na całym świecie, kury hodo- wane na mięso – ok. 12%, a kury hodowane na jajka – ok. 5%, pod- czas gdy krowy i świnie stanowią tylko ok. 1% ²⁷ “(Biała Księga Sektora Hodowlanego, dr. Sylwia Spurek). W Polsce rocznie zabijamy ponad 1300 000 000 zwierząt tzw. hodowlanych, w większości ptaków: kurczaków. Śledztwa organizacji pozarządowych pokazują okrutną i pełną cierpienia rzeczywistość życia zwierząt tzw. hodowlanych. Prawo do empatii, prawo do wyboru posiłku zgodne z poglądami młodych osób powinno być respektowane i wzmacniane w placówkach oświatowych.
- b) wspieranie praw człowieka i praw ludności rdzennej poprzez wybór diety roślinnej. Strajki klimatyczne wsparły budowanie debaty o prawach ludności rdzennej i globalnym wymiarze kryzysu klimatycznego. W Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie udostępniania na rynku unijnym i wywozu z Unii niektórych towarów i produktów związanych z wylesianiem i degradacją lasów oraz uchylecia rozporządzenia (UE) nr 995/2010 ²⁸ Parlament Europejski wskazuje, że:
 - Konsumpcja w Unii jest istotnym czynnikiem powodującym wylesianie i degradację lasów w skali globalnej. W ocenie skutków inicjatywy oszacowano, że bez odpowiedniej interwencji regulacyjnej konsumpcja i produkcja w UE sześciu towarów objętych zakresem inicjatywy (drewna, **bydła**, **soi**, oleju

²⁷ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/10/Smrodkrewilzy-SylwiaSpurek.pdf>

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0706>

- palmowego, kakao i kawy) spowoduje do 2030 r. wzrost do około 248 000 hektarów wylesionych obszarów rocznie;
- Parlament Europejski podkreślił, że postępujący proces wylesiania na świecie jest w znacznym stopniu **związany z rozwojem produkcji rolnej, w szczególności ze względu na przekształcanie lasów w grunty rolne przeznaczone do produkcji szeregu produktów i towarów**, na które jest duży popyt;
 - Lasy przynoszą różnorodne korzyści środowisku, gospodarce i społeczeństwu, między innymi dostarczają drewno i inne nieдрzewne produkty leśne oraz zapewniają usługi ekosystemowe, które są niezbędne dla ludzkości, ponieważ lasy stanowią siedlisko większości gatunków lądowych będących częścią różnorodności biologicznej na Ziemi. Utrzymują one funkcje ekosystemów, pomagają chronić system klimatyczny, zapewniają czyste powietrze i odgrywają istotną rolę w oczyszczaniu wód i gleb, a także w retencji wody. Ponadto lasy zapewniają utrzymanie i dochód około jednej trzeciej ludności świata, a wylesianie drastycznie ogranicza środki utrzymania osób najbardziej narażonych, w tym społeczności tubylczych i lokalnych.

“W październiku 2023 r. młoda liderka rdzennej społeczności, Beka Saw Munduruku, udała się do siedziby firmy Cargill w USA, aby zaapelować do rodziny Cargill-MacMillan o zaprzestanie niszczenia przyrody (Lakhani, 2023). Cargill jest jedną z największych firm agrobiznesowych na świecie i została uznana za najbardziej szkodliwą firmę na świecie przez organizację Mighty Earth (2019). Ich działalność rozciąga się przez brazylijską Amazonię i Czerrado i doprowadza do wylesienia dużych obszarów przyrody w celu ekspansji hodowli zwierząt. Cargill to czwarta najbogatsza rodzina w Ameryce, z ośmioma miliardami, czyli większą liczbą miliardów niż jakakolwiek inna rodzina na Ziemi (Forbes, 2020). Pomimo rosnącego kryzysu klimatycznego Cargill, odnotował rekordowe przychody za lata 2022 i 2023. Raportowanie emisji przez Cargill jest również zwodnicze. Na przykład firma "deklaruje, że jej oficjalne roczne emisje wynoszą 15 milionów ton. Gdyby uwzględnić emisje

wynikające z uprawy roślin paszowych i ich wykorzystania przez zwierzęta gospodarskie, wówczas jej wpływ na klimat, zgodnie z ustaleniami Global Justice Now, wyniósłby około 145 milionów ton" (Levitt, 2015).”²⁹

- c) na wpływ rolnictwa zwierzęcego, sektora hodowlanego na klimat wskazuje sama Komisja Europejska. Komisja Europejska w Sprawozdaniu z postępu prac na temat działań w UE w dziedzinie klimatu za 2023 r.³⁰ wskazuje: “Chociaż poczyniono znaczne postępy, aby zagwarantować, że polityka UE wprowadzi UE na drogę ku gospodarce neutralnej emisyjnie, obawy budzą niedawne tendencje w zakresie emisji w sektorze transportu i **bardzo powolne tempo redukcji emisji w rolnictwie**, a także spadek pochłaniania dwutlenku węgla.” W Sprawozdaniu Komisja Europejska wskazuje także, **“emisje w UE pochodzące z rolnictwa stanowią około jednej dziesiątej całkowitych emisji gazów cieplarnianych, z czego około dwie trzecie pochodzi od zwierząt gospodarskich.”**
- d) w kontekście wpływu produkcji zwierzęcej na środowisko i klimat, chcemy wskazać tylko kilka podstawowych faktów: produkcja zwierzęca odpowiada za 12-17% całkowitych emisji gazów cieplarnianych w Unii Europejskiej; sektor hodowli zwierząt jest odpowiedzialny za 78% utraty bioróżnorodności na lądzie³¹; Gerber i in. (2013) podali, że globalne rolnictwo zwierzęce przyczynia się do około $7,1 \times 10^3$ MMT CO₂-eq emisji gazów cieplarnianych każdego roku, a CH₄ ze zwierząt gospodarskich stanowi około 44% tej całkowitej ilości. Saunio i in. (2019) podsumowali wyniki odwrotnego modelowania danych obserwacyjnych opartych na satelitach i podali średnią dekadową emisję CH₄ wynoszącą 111 (106-116) MMT rok⁻¹ z globalnej produkcji zwierzęcej w latach 2008-2017. Inwentaryzacja "oddolna" Organizacji Narodów Zjednoczonych do

²⁹ <https://plantbasedtreaty.org/vegandonuteconomics/>

³⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52023DC0653>

³¹ (A. Leip [et al.], Impacts of European livestock production: nitrogen, sulphur, phosphorus and greenhouse gas emissions, land-use, water eutrophication and biodiversity, „Environmental Research Letters” 2015/10.)

spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) wskazuje, że w tym samym okresie zwierzęta hodowlane przyczyniły się do emisji 103,5-109,9 MMT rok⁻¹ CH₄ na całym świecie (FAO 1997). W Stanach Zjednoczonych emisje CH₄ z rolnictwa zwierzęcego wyniosły 9,5 MMT w 2017 r. (EPA 2020)³².

Osoby uczniowskie mają niewątpliwie naukowe podstawy oraz wsparcie środowiska nauka w kontekście przechodzenia do diet roślinnych.

Prawa polityczne lub publiczne: prawo do wyrażania własnych poglądów

Portugalia stała się oficjalnie pierwszym krajem, który wprowadził nakaz oferowania wegańskich, w pełni roślinnych dań w menu. Prawo to zostało uchwalone w 2017 r. i ma obecnie zastosowanie do budynków publicznych, takich jak szkoły, uniwersytety, szpitale i więzienia (tak jak wszędzie indziej, ludzie mają wybór, aby udać się gdzie indziej w celu znalezienia odpowiedniego posiłku). Warto zaznaczyć, że organizacje pozarządowe koncentrowały na prawach człowieka. Osoby na diecie roślinnej reprezentują rosnącą grupę demograficzną w Polsce, są poddawani wielu formom dyskryminacji w sposób systemowy.

Dostępność roślinnych opcji żywieniowych w szkołach będzie także stanowiło jeden z przejawów realizacji prawa przewidzianego w art. 48 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z tym przepisem rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. W piśmiennictwie wskazuje się, że prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem jako najważniejsze prawo rodzicielskie. Prawo do wychowania dziecka jest w praktyce najważniejszym prawem rodzicielskim³³. Dostęp uczniów w szkole do zdrowych posiłków produkowanych z poszanowaniem środowiska naturalnego uznać należy za spełnienie tego prawa konstytucyjnego.

³² <https://cabiagbio.biomedcentral.com/articles/10.1186/s43170-021-00041-y>

³³ W. Borysiak, komentarz do art. 48 Konstytucji RP [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86 (fragment pozycji) Konstytucja RP. Tom I–II. Komentarz red. prof. dr hab. Marek Safjan, dr hab. Leszek Bosek, wyd. 1, 2016.

Prawa socjalne: prawo do godnych warunków życia i odpowiedniego poziomu życia, prawo do opieki zdrowotnej

Zrównoważona dieta roślinna jest w pełni bezpieczna i przynosi wiele korzyści dla zdrowia i jakości życia. Warto podkreślić kilka elementów dotyczących zdrowia i diety.

Zgodnie ze wspomnianym raportem *Safe and Just. Plant Based Treaty*: "Niezdrowa dieta jest główną przyczyną zgonów na świecie i główną przyczyną chorób przewlekłych (GBD, 2017; Diet Collaborators, 2019). Strona naukowa twierdzi, że istnieje "wysoka zgodność i solidne dowody" na to, że "zdrowa dieta wymaga różnorodności żywieniowej, która wymaga większej różnorodności upraw i bioróżnorodności rolniczej wspierającej produkcję. Zwiększenie produkcji bardziej zróżnicowanej żywności może być korzystnym rozwiązaniem zarówno dla lepszego odżywiania, jak i bioróżnorodności" (DeClerck i in., 2023). W związku z tym przekształcenie systemu żywnościowego może być największym rozwiązaniem zarówno dla zdrowia ludzi, jak i całej planety. Będzie to wymagało poważnych zmian w polityce i inwestycji w celu wdrożenia zmian w systemie żywnościowym, takich jak strategia "Od pola do stołu" (Rockström i in., 2020, s. 3-5). "Niezdrowa i produkowana w sposób niezrównoważony żywność stanowi globalne zagrożenie dla ludzi i planety" - stwierdzają Willett et al. (2019) w raporcie *Food in the Anthropocene*. "Jednocześnie globalna produkcja żywności stanowi największą presję człowieka na Ziemię, zagrażając lokalnym ekosystemom i stabilności całego systemu ziemskiego". Światowa Organizacja Zdrowia na swojej stronie internetowej szacuje, że na całym świecie "3 miliardy ludzi nie ma dostępu do bezpiecznej, pożywnej i wystarczającej ilości żywności. Ponadto rozprzestrzenianie się wysoko przetworzonej żywności, wspierane przez agresywny marketing, szybką, nieplanowaną urbanizację i zmieniający się styl życia przyczyniły się do tego, że coraz więcej osób spożywa niezdrową dietę o wysokiej zawartości energii, wolnych cukrów, soli, tłuszczów nasyconych i tłuszczów trans" ³⁴.

"Obecny stan wiedzy naukowej nie pozostawia żadnych wątpliwości – regularne spożywanie czerwonego i przetworzonego mięsa jest związane z większą częstością zachorowania na

³⁴ <https://plantbasedtreaty.org/pl/vegandonuteconomics/>

nowotwory złośliwe. “ Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej ³⁵. W Polsce nowotwory są drugą w kolejności przyczyną zgonu w Polsce (po chorobach układu krążenia) odpowiadając za około ¼ zgonów. Udział nowotworów jako przyczyny zgonu jest uzależniony od wieku. W najmłodszej grupie wieku (0-19 lat) nowotwory stanowią około 6-7% przyczyn zgonów w tym wieku (nieco częściej wśród chłopców). Choroby nowotworowe stały się dominującą przyczyną zgonów młodych i w średnim wieku kobiet powodując w połowie drugiej dekady XXI wieku 1/3 przedwczesnych zgonów w grupie wiekowej 20-44 lat i około 50% w grupie 45-64 lat (choroby układu krążenia były odpowiedzialne za 25% zgonów w tej grupie wieku). Wśród mężczyzn w wieku średnim nowotwory odpowiadają za około 1/3 zgonów, a w starszym wieku (65 i więcej lat) za 1/5) ³⁶.

Zgodnie z projektem uchwały Rady Ministrów w sprawie międzyresortowej strategii działań na rzecz zdrowia dzieci na lata 2023–2027: “Na obecny stan zdrowia dzieci i młodzieży niewątpliwie ogromny wpływ miała pandemia COVID-19. Od początku trwania pandemii wprowadzane były różne obostrzenia, w tym okresowe zamykanie szkół i konieczność nauki zdalnej. Uczniowie przebywając głównie w domu zostali pozbawieni dotychczasowego rytmu dnia, w tym regularnych kontaktów z rówieśnikami oraz w znacznej mierze aktywności fizycznej. Z krajowych badań przeprowadzonych w 2021 r. wynika, że odsetek uczniów w wieku 8. lat, u których występuje nadwaga lub otyłość wynosi 35,3% (częściej u chłopców – 38,5% niż dziewcząt – 32,1%). “ O wpływie niskiej jakości żywności na zdrowie osób młodych mówi także raport Banków Żywności ³⁷: “ Już co trzecie dziecko ma nadmierną masę ciała, częściej chłopcy niż dziewczynki. Niedobór składników może występować również u tych dzieci, które jedzą wysokoenergetyczną żywność o jednocześnie niskiej wartości odżywczej. Kiedy dostarczają, przez taki sposób odżywiania, nadmierną w stosunku do zapotrzebowania ilość energii, a mają przy tym niską aktywność fizyczną, dochodzi do odkładania się tkanki tłuszczowej w postaci

³⁵ <https://ncez.pzh.gov.pl/choroba-a-dieta/spozycie-miesia-a-ryzyko-nowotworow/>

³⁶ <https://onkologia.org.pl/pl/epidemiologia/nowotwory-zlosliwe-w-polsce>

³⁷ <https://bankzywnosci.pl/niedozywienie-i-glod-w-polsce-raport/>

nadmiernych kilogramów. I tym samym nadmiernej masie ciała mogą towarzyszyć jednocześnie niedobory składników odżywczych. Wówczas to też jest rodzaj niedożywienia wynikający z niedoborów witamin czy składników mineralnych” dr Katarzyna Wolnicka Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego. Ubóstwo jakościowe żywnościowe jest realnym zagrożeniem dla zdrowia publicznego. Niedożywienie jakościowe ma związek z brakiem odpowiednich mikroelementów, białka, witamin i minerałów w diecie. Paradoksalnie nawet osoby z nadwagą mogą być niedożywione, ponieważ ich dieta jest uboga w niezbędne składniki odżywcze.

Żywność pochodzenia zwierzęcego powoduje także ryzyko związane z antybiotykoopornością. Rok 2023 był wyjątkowy w kontekście doniesień medialnych dot. bezpieczeństwa żywności zwierzęcej, mięsa pochodzącego z Polski, m.in. brytyjski dziennik "The Guardian" poinformował, że w mięsie drobiowym polskiej firmy SuperDrob eksportowanym na Wyspy znaleziono antybiotyki fluorochinolonowe. Ostatni raport Europejskiej Agencji Leków³⁸ wskazuje wyraźnie, że w Polsce w 2022 nadal wzrastało wykorzystanie antybiotyków. Antybiotykooporność to jedno z największych wyzwań XXI wieku, wg. ONZ to jedno 10 największych globalnych zagrożeń dla zdrowia publicznego, porównywalnych do katastrofalnych skutków zmian klimatu. Prognozy pokazują, że jeśli nie zostaną podjęte działania prewencyjne, więcej ludzi będzie umierało z powodu lekoopornych infekcji niż z przyczyn onkologicznych lub w wypadkach komunikacyjnych.

Ważnym elementem w obszarze zdrowia publicznego i jakości życia ludzi jest także wpływ obecnie funkcjonujących ferm przemysłowych na zdrowie ludzi mieszkających w sąsiedztwie ferm. “ Chów zwierząt bez wątpienia nie pozostaje bez wpływu na zdrowie zarówno dla osób pracujących na fermach przemysłowych, jak i osób zamieszkujących w ich sąsiedztwie. Oprócz zagrożeń chemicznych i fizycznych, zagrożenie stanowią szkodliwe czynniki pochodzenia biologicznego, do których zaliczane są mikro i makroorganizmy (bakterie, wirusy,

³⁸ https://www.ema.europa.eu/system/files/documents/other/poland_pcu-antibiotic-veterinary-medicinal-products-food-producing-animals-2010-2022_en.pdf

promieniowce, grzyby) oraz wytwarzane przez nie struktury i substancje, wywierające niekorzystny wpływ na człowieka i które mogą być przyczyną dolegliwości i chorób m.in. pochodzenia zawodowego. W środowisku o charakterze wiejskim źródłem szkodliwych czynników biologicznych (SCB) są: zakażeni ludzie i zwierzęta, ścieki, odpady, produkty zwierzęce i roślinne, pyły, wydaliny ludzkie i zwierzęce, materiał kliniczny, gleba, woda, aerozole. “ (Ministerstwo Zdrowia, 2022 ³⁹).

Chcemy także dodać, że w 2024 r. duński sąd niższej instancji w Hjørring wydał przełomowy wyrok ws. dostępności do wegańskich posiłków. Orzeczenie podkreśla, że osoby przestrzegające diety wegańskiej mają prawo do równego traktowania i nie mogą być stawiane w gorszej sytuacji. W orzeczeniu powołano się na artykuł 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

Szanowna Pani Rzeczniczko, jak wykazałyśmy powyżej wsparcie Pani Rzeczniczki w naprawie systemu żywności w obszarze żywienia zbiorowego będzie kluczowe dla realizacji praw dziecka, praw osób uczniowskich, działań dla klimatu, praw człowieka i praw zwierząt. Prosimy o możliwość spotkania z Panią Rzeczniczką, liczymy na wsparcie i zaangażowanie Pani Biura i pozostajemy do dyspozycji.

Z poważaniem,

Anna Spurek, COO Green REV Institute

Morgan Janowicz, Green REV Institute, Future Food 4 Climate

³⁹ <https://futurefood4climate.eu/biblioteka/fermy-przemyslowe-vs-zdrowie-min-zdrowia/>